

Utbildningsdepartementet

u.registrator@regeringskansliet.se

Underlag till regeringens forsknings- och innovationspolitik (U2023/01467)

Sammanfattning

Mittuniversitetet lämnar här sina synpunkter till regeringen inför arbetet med den kommande forsknings- och innovationspolitiska propositionen och kommer med följande inspel och förslag på strukturella insatser:

1. Riktade satsningar mot norra Sverige
2. Ökat basanslag
3. Akademisk frihet
4. Internationalisering
5. Innovation, samverkan och nyttiggörande
6. Profilarbetet vid Mittuniversitetet

Mittuniversitetet betonar vikten av åtgärder för att hantera samhällsutmaningar och att möjliggöra samhällsomvandling inom en rad områden genom satsningar i norra Sverige. Dessa åtgärder är viktiga i sig själva, men de är också starkt sammanlänkade och bidrar till hela Sveriges omställning och plats som ledande forsknings- och innovationsnation. De inkluderar riktade satsningar på högre utbildning och forskning för att möta den gröna omställningens utmaningar och öka innovationskraften, ökade basanslag för att säkerställa utbildningens forskningsanknytning och forskningens frihet, stärkande av den akademiska friheten och lärosätenas autonomi, åtgärder för att underlätta internationell rekrytering och behovet av ökad institutionell autonomi och samverkan för att utbildning och forskning ska leda till innovation. Mittuniversitetet betonar även sitt arbete med att profilera forskning och utveckla starka forskningsmiljöer inom områden som teknologisk innovation, hållbarhet och social rättvisa för att möta dagens och morgondagens samhällsutmaningar.

1 Riktade satsningar mot norra Sverige

Det behövs riktade satsningar på högre utbildning och forskning i norra Sverige. De behövs för att bemöta samhällsutmaningar relaterade till klimat, energi, livsmedelsförsörjning, säkerhet och hälsa och den utveckling som sker där samt för att öka Sveriges innovationskraft och säkra kompetensförsörjningen.

I norra Sverige pågår en rad stora industriella satsningar som en del i den gröna omställningen. Det handlar om etableringar inom batterivärdekedjan, biobaserade flygbränslen, vätgasproduktion i synergi med fiskodling och grönsaksodling, och storskaliga datacenter i kombination med storskaliga växthus. Samtidigt expanderar stora delar av det regionala näringslivet utifrån NATO-inträdet och totalförsvarets upprustning. Den snabba industriella utvecklingen leder till ökade behov av kompetensförsörjning både via grundutbildning och via forskning. Behoven finns inom både näringsliv och offentlig sektor. Samtidigt leder nyindustrialiseringen till motsättningar, till exempel vid etablering av vindkraftverk och gruvor. Hur dessa behov och motsättningar hanteras kommer att spela en nyckelroll för Sveriges förmåga att behålla sin ställning som en ledande kunskapsnation och bidra till en hållbar samhälls- och teknikutveckling. För stora delar av norra Sverige medför den gröna omställningen och nyindustrialiseringen en påverkan på vårt samiska urfolks livsmiljö och näringar. Hur denna omställning ska kunna ske i samklang med dessa näringar samt utan alltför stor påverkan på de sköra naturmiljöerna i regionen är därför ytterligare exempel på områden där riktade satsningar behövs. Mittuniversitetet vill här, som enda universitet i sydsamiskt område, spela en större roll och bidra med både forskning och utbildning och önskar att medel för inrättande av ett sydsamiskt forsknings- och utbildningscentrum tillförs.

Lärdomarna från Skellefteå är att det behövs än mer proaktiva åtgärder på nationell, regional och lokal nivå för att ändamålsenligt dimensionera både infrastruktur och kompetensförsörjning. Här måste forskning och utbildning gå hand i hand och det behövs riktade satsningar inom båda områden. Mittuniversitetet fyller årligen sina utbildningsplatser och har behov av utökat takbelopp riktat mot ingenjörsområdet och välfärdens

professionsutbildningar såsom lärare, sjuksköterskor och socionomer. Dessa satsningar måste sedan matchas med forskningsmedel för att säkerställa utbildningens vetenskapliga grund.

Mittuniversitetet, med sitt forsknings- och innovationsfokus på områden som energi, naturresurser, mobilitet, välfärd, makt och säkerhet samt vår nära samverkan med kommuner och regioner i norra Sverige, kan bidra till att möta klimat- och säkerhetsutmaningarna och bidra till en framgångsrik samhällsomställning.

2 Ökat basanslag

Det behövs ökade resurser för utbildning och forskning för att möta samhällsutmaningarna. Ett ökat basanslag för forskning behövs även för grundutbildningens forskningsanknytning, fritt kunskapssökande och universitetens självständighet i att göra egna satsningar och profileringar.

Kompetensförsörjningsbehovet inom ingenjör- och välfärdsprofessionerna är mycket stort samtidigt som finansieringen av forskning inom vissa professionsutbildningars ämnesområden är underdimensionerad. För att Sverige ska kunna möta krav och förväntningar på utveckling, innovation, excellens och fortsatt vara ett välfärdsland måste alla delar fungera väl, inte minst de samhällsbärande funktioner som professionsforskningen utbildar och tillhandahåller. En förstärkt finansiering till professionsforskning i norra Sverige skulle ge möjlighet till en än mer forskningsbaserad profession. Det inbegriper såväl ämnesbaserad forskning som forskning om hur (teknik-)utvecklingen påverkar olika professioner.

Uppdelningen i grundforskning, eller nyfikenhetsgrundad forskning, och tillämpad forskning upplöses alltmer och inte minst industrin ser behovet av att forskare identifierar det oväntade och bryter ny mark utan på förhand givna ramar. Detta uppmärksammas även i UKÄ:s uppdrag att "...sammanställa lärosätenas arbete med att främja och värna den akademiska friheten och en kultur som tillåter fritt kunskapssökande och fri kunskapspridning..." (Remiss, p 98)¹. En förutsättning för excellens inom

¹ UKÄ Reg.nr. 111-0127-23

forskning är just att det finns möjlighet att fritt och kreativt bedriva forskning. Ett ökat basanslag skulle främja fritt kunskapssökande och fri kunskapsspridning.

Sist men inte minst behövs ett ökat basanslag för att stärka lärosätenas möjlighet att styra sin forskningsverksamhet. Alltmer av tillgängliga forskningsresurser beslutas om av andra aktörer än lärosätena själva och basanslaget binds upp av krav på medfinansiering vilket tillsammans innebär en urholkning av lärosätenas möjlighet att själva prioritera och styra verksamheten. Till detta kan läggas att systemet att utlysa, ansöka och bedöma ansökningar medför höga kostnader och leder till att forskare ägnar avsevärd tid till att skriva ansökningar i stället för att bedriva forskning.

3 Akademisk frihet

Den akademiska friheten och lärosätenas autonomi måste stärkas för att säkerställa tilliten till högre utbildning och forskning, och för att värna det öppna och demokratiska samhället. Akademisk frihet inkluderar både forskningens och utbildningens frihet och organisatorisk autonomi. Oberoende och vetenskapligt grundad kunskap är en av demokratins grundpelare och ett medel för att stå emot populism, konspirationsteorier och polarisering. Detaljstyrning av enskilda utbildningar och universitetens styrning motverkar lärosätenas roll som oberoende kunskapsinstitutioner. På samma sätt är påhopp och underminering av vissa ämnesområden, utbildningar och forskningsfält ett hot mot det fria kunskapssökandet och det öppna samhället. Ett exempel är genusvetenskaplig utbildning och forskning där lärare och forskare drabbats av hot och våld, och utbildningar ifrågasatts och saboterats. Genusvetenskap och andra hotade ämnen måste värnas. De behövs för att exempelvis studera olika inställningar till behovet av grön omställning i beaktande av varierande tilltro till klimatforskning och till anammandet av ny teknik. Till genus kopplar även olika behov och värderingar vad gäller samhällsfunktioner inom kultur, skola och vård etcetera, vilket i sin tur kan påverka mönstren för inflyttning till städer i behov av tillväxt. Genusforskning blir på så sätt ett viktigt verktyg för att klara kompetensförsörjningen på orter där utvecklingen går som allra snabbast.

Lärosätena har ett viktigt uppdrag att värna fritt kunskapsökande men skyddet måste stärkas genom grundlagsskydd i enlighet med de förslag som Sveriges Förenade Studentkårer (SFS), Sveriges universitets- & högskoleförbund (SUHF) och Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) under våren 2023 föreslagit.

4 Internationalisering

Internationell rekrytering av studenter, doktorander och medarbetare är avgörande för excellens inom utbildning och forskning, och för kompetensförsörjningen, särskilt inom STEM-området. Det stora behovet av kvalificerad arbetskraft i samband med nyindustrialiseringen, inte minst i norra Sverige, kräver internationell rekrytering av studenter till alla utbildningsnivåer. Det är då viktigt att notera de hinder som finns för internationell rörlighet, såsom regler och rutiner kring uppehållstillstånd. Dessa utmaningar försvårar universitetets ansträngningar att attrahera internationella talanger. Mittuniversitetet vidtar självt alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att uppehållstillstånd för studier ej missbrukas för andra syften. Det är dock avgörande att regleringar för arbetskraftsinvandring tar hänsyn till lärosätenas särskilda behov och att Migrationsverkets handläggningstider kortas för att underlätta den internationella rekryteringen och stärka kvaliteten och excellensen inom utbildning och forskning. Mittuniversitetet ser fram emot att se effekten av den nya modell för handläggning av arbetstillståndsärenden som Migrationsverket presenterade innan sommaren 2023. Det bekymrar oss dock att kategorin "forskare" lagts in i kategori B, och ej i kategori A – högkvalificerade yrken. Det vore önskvärt att de yrkeskategorier inom vilka lärosäten rekryterar var möjliga att hantera i kategorier där de får bäst förutsättningar att bedömas.

Ett annat hinder för internationalisering är att Sverige vid införandet av Bolognaprocessen valde att behålla en fyraårig utbildning på forskarnivå. Detta försvårar bland annat samarbeten med lärosäten i andra europeiska länder, inklusive EUI-allianser, och finansiering av doktorandtjänster inom ramen för Horisont Europa. En treårig forskarutbildning kan också underlätta samverkan med näringsliv och höja kvaliteten i utbildningen

genom höjda förkunskapskrav. Möjligheten att anpassa den svenska utbildningen på forskarnivå till Bolognamodellen bör därför utredas.

Tillgången till forskningsfinansieringsprogram för utomeuropeiska samarbeten behöver öka för att stimulera samarbete och öka den gemensamma forskningsvolymen. Detta är brådskande då många av industrietableringarna kräver investeringar i forskning och företagen bakom etableringarna inte enbart kommer från Norden och Europa. Möjligheterna att söka och erhålla forskningsfinansiering med utomeuropeiska partners är dock begränsad. Forskningssamarbeten med universitet och andra aktörer i länder utanför Europa är viktiga för Sverige som ledande forskningsnation.

5 Innovation, samverkan och nyttiggörande

För att omvandla utbildning och forskning till innovation krävs ett fortsatt kvalitativt och långsiktigt finansierat stödsystem nära kopplat till universitetet och forskning i samverkan med omgivande samhälle. Lärosätena har idag begränsningar när det gäller att ingå vissa avtal och att upprätthålla sekretess vid samarbeten med externa aktörer på grund av offentlighetsprincipen, och detta påverkar förmågan att nyttiggöra kunskapstillgångar.² Ökad institutionell autonomi skulle vara en välkommen utveckling, eftersom det skulle underlätta nyttiggörande mot innovation.

Samverkan är en källa till praktisk tillämpning av forskningsresultat och främjar innovation och tillväxt inom offentlig sektor, näringsliv och civilsamhället. Mittuniversitetet har samverkansavtal med kommuner i närområdet vilket exemplifierar vilka synergieffekter som kan uppstå när akademiska institutioner och lokala myndigheter samarbetar nära. Genom sådana avtal kan universitetet erbjuda expertrådgivning, forskningsbaserad insikt och utbildning som främjar kommunernas utveckling och välbefinnande,

² Lärosätenas samverkan med det omgivande samhället – utgångspunkter och principer. SUHF:s expertgrupp för samverkan. December 2018.

och som för universitetet ofta leder till uppväxling till större forskningsprojekt och program

6 Profilarbetet vid Mittuniversitetet

Mittuniversitetet arbetar aktivt med profilering av forskning och vidareutveckling av starka forskningsmiljöer. Utifrån universitetets strategi har ett arbete på temat Hållbar samhällsutveckling i norra Sverige genomförts. Syftet är att tydliggöra Mittuniversitetets vetenskapliga bidrag till hållbar och trygg samhällsutveckling. Arbetet har mynnat ut i fyra temaområden som alla representerar olika utmaningar och globala hållbarhetsmål. Det första temat, "Industriell, infrastrukturell och digital omvandling", betonar Mittuniversitetets ledande roll inom internationell forskning inom områden som artificiell intelligens, sensorer och avancerade tillverkningsprocesser, samtidigt som man strävar efter att balansera ekonomisk utveckling med miljövänliga lösningar. Det andra temat fokuserar på "Naturresurser, klimat och miljö", med ambitionen att uppnå klimatneutralitet, främja hållbara energi- och transportsektorer och skydda biologisk mångfald. Mittuniversitetet undersöker också hur man innovativt kan utnyttja regionens naturliga tillgångar, som vattenkraft och skog, inom hållbara gränser. Det tredje temat, "Verka, bo och leva – hälsa & välfärd," inriktar sig på inkluderande möjligheter för invånarna och omfattar kompetensförsörjning, utbildning, sjukvård och välfärd, samt forskning inom områden som organisering, ledarskap, entreprenörskap, regional utveckling och sambandet mellan hälsa och välfärd. Friluftsliv, turism och idrott utgör också signifikanta aspekter inom detta forskningstema. Det fjärde temat, "Makt, demokrati och kultur för ett inkluderande samhälle," är av särskilt värde i en tid präglad av ökande ekonomiska klyftor och ökad rasism. Här försöker Mittuniversitetet balansera olika intressen och dimensioner av hållbarhet, samtidigt som man analyserar hur lokala och regionala identiteter och maktstrukturer påverkar samhällsutvecklingen.

Utifrån dessa tematiska områden arbetar Mittuniversitetet vidare för att identifiera 1-3 starka miljöer som kan utvecklas till profiler. TransTech, Sustainable Sports and Outdoors och Equitable Societal Change är några sådana satsningar: Inom TransTech-programmet fokuserar Mittuniversitetet

på att utveckla teknologier som driver förändring och effektivitet genom avancerad teknik som artificiell intelligens och automatisering. Programmet för Sustainable Sports and Outdoors förenar naturen och idrotten i en hållbar symbios, där man utforskar miljöansvarig evenemangsplanering och främjar hälsosamma och miljövänliga livsstilar. Mittuniversitetets engagemang för rättvisa och jämlikhet i samhället tar form i Equitable Societal Change-programmet, som utforskar social rättvisa och mångfald för att skapa en mer inkluderande och jämlik samhällsutveckling. Dessa tre program exemplifierar Mittuniversitetets dedikation till teknologisk innovation, hållbarhet och social rättvisa, vilket är avgörande för att möta dagens och morgondagens utmaningar.

Mittuniversitetet 2023-10-23

Anders Fällström,
Rektor